

što oni smatraju protestantskim jest neinkarnacijsko kršćanstvo.« (str. 29.)

No, sakramentalna bit katolicizma jest nešto što može biti ugroženo i samom Katoličkom crkvom, katolicizam može biti i vrlo često jest »ranjeni katolicizam«. Zato pojam »rane« susrećemo i u samomu naslovu knjige. Menke uočava tri opasnosti, tri vida »ranjenoga katolicizma«, o kojima progovara u petom dijelu knjige: desakralizacija, funkcionalizacija, misticizam i integralizam. Sva tri vida izvrsno pokazuju današnji problem katolicizma. Posebno desakralizacija i integralizam zaslužuju pozornost. Prvi se odnosi na ukidanje razlikovanja sakralnoga i profanoga, Crkvu se i crkvene službe nastoje suobličiti sa svijetom, svijet postaje mjerilo crkvenoga djelovanja, liturgije, teologije. A integralizam je pak naglasak na formu bez sadržaja. Integralistima je važna forma, a sadržaj, razumijevanje sadržaja, postaje potpuno nebitno. Štoviše, forma se koristi kao način postizanja moći u društvu. I jedan i drugi vid zapravo ukida bit vjere, Crkve, a time i samoga sakramentalnog katolicizma: prvi ukida sakramentalnost stapanjem sa svijetom, a drugi ukida sakramentalnost nijekanjem križa, tako što shvaća sakramentalnost kao moć. Posljednji, šesti dio knjige, bavi se pitanjem odnosa sakramentalne i postmoderne misli.

Dakle, radi se o izvrsnoj studiji koja pruža dobar uvod u razumijevanje »temeljne razlike« između katolicizma i protestantizma. Ona je u tom smislu ekumenska studija. Jer, vjerujemo da će ekumenski dijalog, koji ima u vidu navedenu »temeljnu razliku«, biti

iskreniji, ozbiljniji i plodniji. Katolicima će pak ova studija poslužiti za bolje razumijevanje katolicizma u mnogim njegovim vidovima.

Ivica Raguč

Eva Illouz

Warum Liebe weh tut. Eine soziologische Erklärung

– Suhrkamp, Berlin, 2011., 467 str.

Jedno od vječitih čovjekovih pitanja oduvijek je bilo pitanje ljubavi i odnosa između muškarca i žene. O toj su temi napisane mnogobrojne studije, knjige, članci, napose u novije vrijeme, kad je taj odnos postao problematičan. Moderno doba s osjećajem je trijumfalizma i prijezira motrilo prošla vremena, tradicionalna društva u kojima je ljubav, a time i odnos muškarca i žene, bio reguliran i određivan određenim religijskim, društvenim i moralnim pravilima i konvencijama. Feministički je pokret u svemu tomu uviđao obične stereotipe, točnije muške stereotipe koji su tlačili ženu i podređivali je moći muškaraca. Stoga je moderno doba, tako se tvrdi, i ženu konačno oslobodilo od svih tih podređenosti. Jednom riječju, s modernim dobom, konkretnije, s 20. stoljećem, konačno započinje doba slobode, koje je posebno bilo i jest oslobađajuće za ženu.

To su, dakle, uobičajene negativne teze s obzirom na tradicijska društva, posebice što se tiče uloge žene spram muškarca. Navikli smo da je moderno doba donijelo sve najbolje, da je sve tradicijsko

u biti pogrješno i opasno. No, jedna od danas najpoznatijih sociologinja, izraelska sociologinja Eva Illouz, u svojoj najnovijoj knjizi »Zašto boli ljubav« (»Warum Liebe weh tut«) pokazuje puno složeniju stvarnost današnjega shvaćanja ljubavi. Illouz je već poznata po svojim studijama o pitanju osjećajnosti, međuljudskih odnosa, shvaćanje žena u doba kapitalizma. (Vidi http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=70166)

Ova pak studija ponajbolja je studija o poimanju ljubavi i muško-ženskih odnosa današnjega vremena. Svatko tko se iole želi pozabaviti tim i sličnim pitanjima, ne će moći zaobići ovu izvrsnu studiju Eve Illouz. Stoga ćemo se u ovom kratkom prikazu osvrnuti na neka njezina razmišljanja. Posve je razumljivo da će naš osvrt biti s teološkoga gledišta tako da ćemo ispustiti druga, također zanimljiva promišljanja. Zbog jasnoće prikaza knjige, u nekoliko ćemo točaka sažeti njezine teze:

1. Knjiga započinje usporedbom različitih poimanja ljubavi između predmodernoga i modernoga društva, točnije između još snažno tradicionalnoga društva do kraja 19. stoljeća i modernoga društva 20. stoljeća. Da bi dočarala današnje poimanje ljubavi, Illouz analizira poimanje ljubavi, odnosno »arhitekturu izbora« tradicijskoga društva 19. stoljeća, služeći se ponajviše djelima Jane Austen. Radi se o sljedećim svojstvima ljubavi toga doba. a) Ljubav je bila poimana unutar određenoga društveno-moralnoga poretka. Nije se shvaćala kao »prekid ili prelaženje preko vlastitoga svakodnevnog života.« (str.

49.) Emocije su uvijek bile ukorijenjene u moralnomu. b) Budući da je žena bila ukorijenjena u društvenom moralnom sustavu, uostalom kao i muškarac, njezino sebstvo nije ovisilo o muškarcu, štoviše puno manje nego je to slučaj u današnjemu društvu gdje, kako ćemo to još pokazati, žena u potpunosti ovisi o muškarcu: »Vrijednost jedne žene čini se da je pod određenim vidom bila zajamčena neovisno o vrijednosti koju joj pridaje ili ne pridaje određeni štovatelj.« (str. 53.) c) U ljubavi nije bilo važno toliko sebe ostvarivati, biti autentičan, koliko imati karakter, tj. biti sposoban ostvarivati određene krjeposti. Dakle, sebstvo nije bilo ovisno o »emocionalnom potvrđivanju« od strane muškarca i žene, nego o ugledu i časti koji su se temeljili na određenim vrijednotama. d) Žena je također bila neovisnija o muškarcu, ukoliko se događanje ljubavi ostvarivalo kao »društveno umreženje«. Nikad muškarac nije neposredno pristupao ženi, nego posredovano odnosima njezinih članova obitelji ili prijatelja. Isto tako, bilo je važno stupnjevito događanje ljubavi, hodanje, upoznavanje, zaruke pa tek onda brak. Muškarac je bio pod povećalom motren od strane svih sudionika odnosa. Žena tako nije bila »preopterećena objektom ljubavi«. »Traženje ljubavi slijedilo je pravila koja su omogućavala da žena stupnjevito ulazi u blisku i intenzivnu povezanost.« (str. 61.) Ta je ritualnost »štitila žene od kraljevstva osjećaja koji bi ih inače mogao preopteretiti.« (str. 62.) e) Strast je bila povezana s interesom (gospodarski, društveni), u čemu Illouz ne vidi ništa loše, jer je nerijetko

upravo zajednički interes držao budnim i izazivao strast. (str. 67.) f) Čuvala se distanca između muškarca i žene. Nije bilo potrebno emocionalno stajati jedan pred drugim »golo« i »autentično.« (str. 77.), čuvana je bila intima sebstva jednoga i drugoga partnera. g) Muškarci su bili također jako ovisni o društveno-moralnim pravilima. Posebno je to dolazilo do izražaja u tomu što je muškarac morao držati obećanja, da se muškost upravo kroz to očitovala.

2. S 20. stoljećem događa se transformacija ljubavi, odnosno nastaju »ženidbena tržišta.« Naime, ljubav se sada odvaja od društveno-moralnih pravila tradicijskih društava. Ali time se podređuje nekim drugim pravilima, a to su pravila kapitalističkoga društva. Ljubav postaje roba na tržištu. Radi se o sljedećim svojstvima sadašnjega poimanja ljubavi. a) Nije više važna »ljepota« koja se očituje u snazi karaktera, koji zrači kroz tijelo. Sada je važna »seksipilnost«. Bitno je da žena i muškarac budu »seksipilni«, tako privlačni da ih možemo zamisliti kako je dobro biti s njima u krevetu, imati seks s njima. Stoga je danas cjelokupni tjelesni, jezični i odjevni kod usmjeren na seksipilnost. (str. 83.) Bitno je dakle prikazati se što »požudnijim« drugima, buditi »požudu«, tako da je sada »požuda« postala središte subjektivnosti. (str. 84.) Biti požudan, znači biti roba na tržištu. Ilouz zaključuje: »Konstrukcija erotiziranih tijela bila je jedno od najupečatljivijih ostvarenja konzumerističke kulture ranoga 20. stoljeća.« (str. 86.) b) Veliku su ulogu u tome imali razni »eksperti«, napose iz područja psihoanalize i psi-

hologije, koji su stalno isticali važnost »dobroga seksualnog života«, važnost seksa općenito. Tomu su pridonijeli potom industrije medija, kozmetike i mode. Došli smo do toga, piše naša autorica, da je »biti seksi« postalo »ključan čimbenik u izboru partnera«. (str. 94.) Illouz zaključuje da taj današnji naglasak na »biti seksi« samo potvrđuje razdvajanje seksa i osjećaja. (str. 97.) c) Time nastaju »seksualna polja« modernoga društva, na kojima muškarci i žene moraju pod svaku cijenu imati udjela. I sad dolazimo do jedne od najzanimljivijih teza knjige. U novim »seksualnim poljima« modernoga društva nastale su nove forme muške moći nad ženama. Štoviše, nikad žena nije bila podređena muškarcima kao danas. Illouz ne optužuje muškarce zbog toga, već je njihovo ponašanje izričaj današnjega svjetonazora koji je ljubav razdvojio od društveno-krjeposnih i religijskih pravila. Tomu ćemo posvetiti sljedeću točku.

3. Uobičajeno je mišljenje, na temelju današnjih muško-ženskih odnosa, da su muškarci emotivno distancirani, a žene emotivne. No, Illouz pokazuje da to uopće nije slučaj u tradicionalnim društvima. Muškarci su bili uvijek ti koji su pokazivali emocije, od razgovara do pisanja pisama. Žena je uglavnom trebala biti suzdržana, pri čemu je muškarac imao ulogu »osvajanja« žene. Time su muškarci bili ranjiviji, jer se njihov izričaj ljubavi uvijek mogao različito tumačiti ili je mogao biti odbijen. (str. 124.) A danas? Danas je, primjećuje naša sociologinja, glavno svojstvo muškaraca »strah od vezivanja.« (str. 130.) Illouz ne želi taj strah

tumačiti patoloiziranjem muškaraca (muški su inače emocionalno siromašni itd.), već navedenim promjenama u društvu. Zašto su dakle današnji muškarci strašljivi s obzirom na vezivanje uz žene? Radi se o sljedećem: muškost se obično ostvarivala na trima poljima: autoritet u kući (zarađivanje), autonomija na poslu i solidarnost u muškom društvu. Feminizam i promijenjene društvene prilike upravo su to ugrozile. Muškarac više nema autoriteta u kući, jer žene nerijetko više zarađuju od njega. Izgubio je autonomiju na poslu, jer su današnja radna mjesta previše birokratizirana. Naposljetku, muškarci više ne mogu biti solidarni ni s drugim muškarcima (krčme, stadioni), jer su muška prijateljstva promatrana negativno, ili su jednostavno uvijek na mnogim mjestima prisutne i žene. Muškarac je tako oslabljen u svojoj muškosti. Naizgled, oslabljen, ukoliko se sada muškost ostvaruje na drugom polju, a to je odnos prema ženi. Kroz »nevezivanje za ženu« muškarac pokazuje moć nad ženom. Naime, analizirajući današnje moderne žene, Illouz uviđa da žene i dalje, koliko god bile feministički orijentirane, žele odnos s muškarcem, žele ekskluzivističko vezivanje. Žene i kad se upuštaju u promiskuitetnost, to je za njih uvijek sredstvo kako bi se jednom isključivo vezivale (str. 199.) A današnji muškarac upravo to koristi te kroz ženinu želju za vezivanjem kontrolira ženu. (str. 143.) Zapravo, možemo reći da žena nikad nije bila tako izložena moći muškarca kao danas. Naime, muškarac je prije, kako smo pokazali, bio određen društveno-moralnim pravilima tradicional-

noga društva, bio je »prisiljen« vezivati se i tako se držati pravila. Danas to pak više nije slučaj, i to muškarac koristi kao mjesto ostvarivanja svoje moći nad ženama, moći koju Illouz naziva »emocionalnom moći«. (str. 198.) Muškarci to također koriste jer su reproduktivno neovisni, ne stoje ni pod kakvim pritiskom ženidbe i imanja djece pa mogu uživati u svojoj neovisnosti i nevezivanju za žene, te time vrše moć nad ženama. (str. 254.) Žene su toga svjesne pa se i one, Illouz nam donosi intervju s raznim ženama, boje pitati muškarce za vezu. Nastoje se pokazati što neovisnijima kako bi mogle zadržati muškarca, koji će istoga trena pobjeći čim primijeti da se žena želi vezivati. (str. 156.-167.)

4. Kako se današnji čovjek više ne ponaša unutar određenih ustaljenih društveno-religijskih pravila koja su mu davala sigurnost, danas se u odnosima ljubavi pojavljuju dva pojma koja prije nisu postojala: nesigurnost i potvrđivanje. Današnji je čovjek nesiguran u ljubavi i stalno traži potvrđivanje, priznanje od strane druge osobe, emocionalno je nesiguran i boji se da svaki čas može biti odbačen. (str. 232.) Točnije, tvrdi naša autorica, današnji je čovjek podijeljen između autonomije i priznanja. Želi biti do kraja autonoman, a opet ne može živjeti bez priznanja. To se posebno odnosi na žene, koje i danas pate od priznanja muškarca, što nije slučaj kod današnjih muškaraca pa prema tomu muškarci opet kontroliraju priznanje žene. Žene su zato prisiljene biti što autonomnije kako bi se nosile s muškarcima, odnosno tražiti što manje priznanja od muškarca, pri čemu opet snažno teže

priznanju. Pa i kad veze ne uspiju, tada žene većinom sebe optužuju, muškarci gotovo nikad, kako proizlazi iz mnogobrojnih intervjua s modernim ženama i muškarcima. (str. 277.-278.) Žene se optužuju, odnosno optužuju se zbog autonomije, zbog nespремnosti da ipak od muškarca otvoreno traže priznanje. A ako to i učine, tj. traže priznanje od muškarca, pa potom odnos ne uspije, tada opet sebe optužuju zbog »previše ljubavi« (gubitak autonomije!). Stogavojska najrazličitijih psihologa ženama daje savjete da čuvaju svoju autonomiju, da »manje ljube«. (str. 273.) Žene tako bivaju zatočene više negoli muškarci, unutar svoje autonomije: »Dok (muška) kartezijska sumnja nad sobom u konačnici vodi prema osiguranju vlastite pozicije, vlastitoga znanja i vlastitih osjećanja u svijetu, (ženska) sumnja prema sebi, koja je određena terapijskom kulturom autonomije i ljubavi prema sebi, potkopava ontologijski temelj sebstva.« (str. 280.) Da opet ponovimo temeljnu tezu knjige: nisu tomu muškarci krivi, nego današnje društvo koje je ljubav odvojilo od moralnosti, a mi bismo dodali, religije. A upravo to nije bio slučaj u tradicijskom društvu, sebstvo muškarca i žene bilo je sigurno i potvrđeno, neovisno o odnosu ljubavi. (str. 219.) Nadalje, Illouz također ističe kako se danas ljubav želi isključivo ostvarivati bez patnje. Dok je patnja u tradicionalnim društvima bila visoko cijenjena - patnja kao oplemenjivanje sebe samoga, vojska današnjih psihologa promatra patnju isključivo negativno. Zanimljivo je da prekid ljubavi u tradicionalnim društvima, tvrdi naša autori-

ca, koji je stvarao bol i patnju, nije imao negativne posljedice za osobe. One su već bile sigurne i ukorijenjene moralnošću i religijom, kako smo već istaknuli, te patnja nije uzrokovala depresiju kao kod današnjih prekida odnosa. Patnja je pak služila još većem rastu vlastite osobnosti. (str. 236.-237.)

5. Posebno važna tema naše autorice jest racionalizacija današnjih odnosa ljubavi, koja u biti relativizira i uništava ljubav. Ta se racionalizacija dogodila kroz psihoanalizu i psihologiju: dubi se nad sobom, analizira se svaki čin pa se gubi spontanost, predanost. Osim toga, psihologija nas uči stalnoj skepsi prema onomu bez čega ljubav nije moguća: samožrtvovanje, stapanje s drugim, čežnja. To se sve proglašava infantilnim i neprihvatljivim: »U novoj terapijskoj kulturi predanost i žrtvovanje samoga sebe postali su uvelike suspektni, jer je sposobnost čuvanja vlastitih interesa postala sinonim za duševno zdravlje.« (str. 296.) A ironija je da danas većina muškaraca i žena prvo od psihologa traže rješenje za svoje ljubavne probleme! Dakako, Illouz ne želi odbaciti psihologiju, ali izvrsno ukazuje kako zapravo psihologija ugrožava samu ljubav. Nadalje, u sveopćoj psihologizaciji, piše naša autorica, patnja je također postala problematična i neprihvatljiva, jer odnosi počivaju isključivo na reciprocitetu i utilitarizmu, što su »glavni izvori kulturalne racionalizacije ljubavi«. (str. 300.) Illouz je više puta istaknula kako je današnja kultura protiv patnje, a time i protiv ljubavi, jer se postavlja pitanje kako uopće ljubiti bez patnje. Psihologizacija ljubavi očituje se isto tako u stal-

nom mjerkanju samoga sebe i drugoga: minuciozno se analizira svaki govor tijela, svaka riječ, sve. (str. 324s.)

6. Isto tako, i sam feminizam pridonio je racionalizaciji ljubavi, a time duboko ugrozio ljubav. Naime, svi se muško-ženski odnosi tumače u svjetlu moći. Neprestance se razmišlja, prije svakoga čina ljubavi, smije li muškarac darovati žene (platiti piće ili ručak, općenito donijeti bilo koji dar: kao muškarac više ne smiješ ni darivati ženu, jer ugrožavaš njezinu autonomiju! Stoga će mnoge žene uljudno zamoliti muškarce da ih više ne daruju, i sad ti ljubi kao muškarac!). Feminizam je na taj način razorio vitešku dimenziju muškarca i žensku auru tajanstvenosti (str. 307.), ugrozio igru ljubavi koja počiva na nejednakosti (muškarac moćan, žena nemoćna: igra ljubavi kroz dvoznačnosti) (str. 346s.): »Jednakost izaziva društvene strahove, jer pobuđuje nesigurnost s obzirom na pravila interakcije te na taj način guši spontanost, koja je historijski bila omogućena snažnim identitetima i ritualiziranim pravilima.« (str. 350.) Feminizam je potaknuo i muškarca da bude autonoman, da se više ne želi ili se boji vezivanja uz ženu, kako smo vidjeli. Drugim riječima, zvuči ironično, ali feminizam je zapravo omogućio muškarcu dosad neviđenu moć nad ženom, na što smo gore već ukazali! »Heteroseksualne žene srednjega društvenog sloja nalaze se u čudnovatom povijesnom položaju da mogu tako suvereno raspolažati svojim tijelom i svojim osjećajima kao nikad dosad, a opet su na nov i još neviđen način dominirane muškarcima.« (str. 427.) Nadalje, feminizam je

ubacio crv stalne racionalizacije svakidašnjega života: ti ćeš ovo, ja ću ovo; u seksu ti smiješ ovo, a ja ovo!

7. Racionalizaciji također pridonosi i internetsko traženje ljubavi, gdje se svaka osoba reducira na određena svojstva robe (općeniti opis tijela i nekakvih pogleda na svijet), gubi se jedincatost, nedostaju intuicija i objava osobnosti. Illuz zaključuje da je današnja racionalizacija dokrajčila strast i erotiku. Stalna nesigurnost i očaj, koja je uzrokovana nestankom društveno-moralnih pravila unutar ljubavi, goni aktere ljubavi da se neprestance »koncentriraju na pravila interakcije kako bi pronašli sigurnost, a time ugrožavaju spontanost i predanost kao glavna svojstva ljubavi.« (str. 349.)

Donijeli smo samo neke teze ove zanimljive studije o ljubavi u uvjetima današnjega doba. Moram priznati da već dugo nisam pročitao tako jednu svjež, duboku i lucidnu analizu današnjih muško-ženskih odnosa, i to od žene i sociologinje, koja se također naziva feministicom. Eva Illouz nas upozorava da smo u mnogo čemu površno razumijevali tradicijska društva, olako odbacivali njihova društveno-moralna pravila u ljubavi, poimanje muško-ženskih identiteta i važnost nejednakosti, rituala.

Šteta što Illouz uopće ne spominje religiju koja je imala veliku ulogu reguliranju ljubavi, muško-ženskih odnosa. Radi se o religiji koja je odnose ljubavi poimala ljubavlju prema Bogu: žena i muškarci su svoj identitet pronalazili u Bogu pa su imali nutarnju neovisnost i slobodu u ljubavi prema bližnjemu. Nije bilo one ontologijske nesigurnosti,

o kojoj govori Illouz, koja danas ugrožava spontanost i predanost, a time i ljubav. Nije bilo ni stalne psihologizacije, u kojoj čovjek neprestance dubi nad sobom i drugima, a koja također guši ljubav. Nije bilo ni očaja u prekidu ljubavi, jer je čovjek bio duboko ukorijenjen u Bogu, usprkos raspadu ljudske ljubavi. Čuvala se spasonosna nejednakost muškarca i žene koja je omogućavala igru ljubavi i erotike, o kojoj govori naša autorica. Nije se sve tumačilo pitanjem moći, nije sve racionaliziralo, jer se Bog ne može racionalizirati. Nije se болоvalo od ideala autentičnosti, bilo je važnije biti karakter (svet), vrjednovala se bol, patnja koja se nije shvaćala kao uništenje, nego kao oplemenjivanje osobnosti. Mogli bismo još nabrajati važnost religije za shvaćanje ljubavi i muško-ženskih odnosa, ali se dostatno uviđa koliko je religija snažno oblikovala i koliko bi i danas, ako uzmemo ozbiljno teze Eve Illouz, trebala oblikovati ljubav i muško-ženske odnose.

Dakako moderni čovjek sve je to s užitkom odbacio, nazivajući to pukom tradicijom koja pripada prošlosti. Vlastito je doba pak nekritički shvatio kao doba velikih sloboda u ljubavi, sloboda u izboru partnera, slobode žene od muškaraca, sloboda u svemu. A Illouz nam pokazuje da su te »slobode« stvorile nove, ako ne još i veće poteškoće u ljubavi. Štoviše, ugrozile su samu ljubav. Na koncu se pitamo kako onda danas živjeti ljubav, ako uzmemo u obzir vrlo sumorne zaključke naše autorice. Eva Illouz mišljenja je kako bi se rješenje sastojalo u ponovnom povratku ljubavi i muško-ženskih odnosa u kontekst

etike, u razvoju modela emocionalne muškosti onkraj seksualnoga kapitala (str. 440.-441) Illouz nam zapravo sugerira da otkrijemo sve najbolje od tzv. tradicijskih društava glede ljubavi i muško-ženskih odnosa. Mi bismo rekli, potrebno je ponovno otkriti danas tako podcijenjeno i ismijavano religijsko, kršćansko poimanje odnosa muškarca i žene te ljubavi kao takve, gotovo svega onoga što nam je Illouz dočarala analizom tradicijskoga društva prijašnjih vremena.

Nadam se da će ova knjiga uskoro biti prevedena i na hrvatski kako bi pridonijela boljoj raspravi o onomu što pokreće »i nebo i zvijezde« (Dante), a to je ljubav, Božja ljubav.

Ivica Raguz

Lothar Lies

Temeljni tečaj ekumenske teologije. Od raskola do pomirenja. Modeli crkvenoga jedinstva

– KS, Zagreb, 2011., 198 str.

Lothar Lies, bivši profesor dogmatske i ekumenske teologije na Katoličkom fakultetu Sveučilišta u Innsbrucku, autor je brojnih publikacija, od kojih je na hrvatski jezik prevedena i objavljena knjiga *Temeljni tečaj ekumenske teologije* u izdanju Kršćanske sadašnjosti. Djelo je, pod izvornim naslovom *Grundkurs Ökumenische Theologie. Von der Spaltung zur Versöhnung. Modelle kirchlicher Einheit*, objavljeno 2005. godine u Beču, a prijevod na hrvatski objavljen je